

Wegwijzer: verwijzingen naar antwoorden en experts
Voor: publieke partijen en anderen betrokkenen
Versie: 0.1 (januari 2017)



GEEN AFVAL, GEEN UITVAL

Hoe kan ik...

een living lab organiseren?

Definities



Hoewel er vele definities van living labs ontwikkeld worden, is een gangbare definitie 'een experimentele omgeving: georganiseerde fysieke regio of virtuele realiteit waar stakeholders 'public-private-people partnerships' vormen vanuit bedrijven, publieke instanties, universiteiten, instituten en gebruikers. De partijen werken samen aan creatie, het maken prototypes, validatie en testen van nieuwe technologieën, services, producten, processen en systemen in de context van het echte leven.' [1]

Vraag



Living labs bieden interessante mogelijkheden voor het testen van innovaties. Deze wegwijzer is bedoeld voor partijen die betrokken zijn bij het opzetten en runnen van een living lab. De informatie wordt gepresenteerd vanuit een publiek perspectief, maar kan ook voor andere betrokken partijen handig zijn:

Hoe kan ik een living lab opzetten en runnen?

Antwoord



Vanuit het European Network of Living Labs (ENoLL) is er een mooi 'gidebook' voor het organiseren van living labs ontwikkeld. Hierin wordt beschreven hoe je als publieke partij een living lab met verschillende sleutelactiviteiten kan sturen. Je kunt de sleutels zien als stappen in chronologische volgorde, maar vaak lopen ze (met uitzondering van 'beginnen') parallel aan elkaar. In dit antwoord worden de sleutelactiviteiten uit het ENoLL gidebook aangevuld met verdiepende kennis. [3]

- Living labs vergelijken met andere methodes geeft meer inzicht in het concept. [2]

Beginnen

Hoe begin je aan een living lab? Als eerste stap schrijft het ENoLL gidebook voor om je context en de voordelen van samenwerken te ontdekken. Zoek de onzichtbare potentie in je stad, bouw vertrouwen onder stakeholders, test samenwerking in tijdelijk projecten, herontdek de rol van communicatietechnologie en vorm teams met kampioenen! [3, H2] De volgende kennis kan naast het gidebook verdiepend zijn:

- Verschillende typen actoren en hun bijdrages in een living lab. [4,5,6]
- Manieren waarop een living lab bij kan dragen aan ruimtelijke ontwikkeling [7-H2]
- De waarde van internationale living labs voor ondernemingen [8]

Het bouwen van een strategie

Hoe breng je na experimenten samenhang in het living lab? Formuleer samen regels, definieer een visie, genereer ideeën, definieer scenario's en maak een plan. [3-H3] De volgende informatie kan je naast het guidebook verder helpen:

- Het samen creëren van een visie [9]
- Vragen om je te sturen in het opzetten van een Living Lab [10, p153]
- Best practices van verschillende type living labs [11]
- Strategierapport 'Circulair Buiksloterham' als voorbeeld [12]

Samen oplossingen ontwerpen

Om de gevormde strategie uit te voeren moeten in samenwerking plannen voor individuele projecten gemaakt worden. Onderzoek de vraagstukken, ontwerp samen serviceconcepten, volg creativiteit op, zorg voor ontwikkeling met tussenresultaten en word geleidelijk een officiële dienst. [3-H4] Naast het ontwerp van oplossingen in de vorm van individuele projecten, kan het proces van de samenwerking als experiment gezien worden. Ook hieruit kunnen lessen geleerd worden. Nuttige kennis voor het ontwerpen van oplossingen is te vinden in de volgende bronnen:

- Het ontwerpen van living lab activiteiten [11, 13]
- Manieren om gebruikers te betrekken bij de living lab activiteiten. [14,15,16,17,18-H6.4]
- Praktijkervaringen uit projecten op Heijplaat [19, 20]
- Voorbeeldproject Buiksloterham Integrated Energy System [21]
- Bronnen over het leren van processen rond living labs worden toegevoegd wanneer deze beschikbaar zijn.

Duurzaamheid verzekeren

Wanneer er projecten lopen kan er aan de duurzaamheid van het partnership gewerkt worden. Demonstreer hiervoor je impact, biedt heel geleidelijk geschikte institutionalisering aan en verzeker financiële steun en beleidssteun. [3-H5] Handig is:

- Aanbevelingen voor het onderzoeken van impact, het managen van intellectuele eigendoms kwesties en het financieren van living labs [18-H6.5, 6.6, 6.7]

Samenwerken met andere living labs

Tot slot hoeft je living lab zich niet te beperken tot één stad, het is gedurende het hele proces nuttig om actief te zijn in netwerken. Definieer je rol, luister en leer, doe onderzoek naar je eigen activiteiten en spreek je uit in meerdere netwerken om samen oplossingen op globale problemen te vinden. [3-H6] Zie voor deze stap ook:





- Living labs uit het ENOLL netwerk [1, 11]

- Overzicht van aspecten van living labs waar hun organisatoren graag met elkaar over praten [22]
- Aanbevelingen voor het verspreiden van gevonden oplossingen [18-H6.8]

Er zijn ook tips over dit onderwerp: 'Tips voor het organiseren van een living lab' [23]

Contact



Onderzoek naar Living Labs: 
 Onderzoek naar Living Labs: 
 Ervaring met Heijplaat: 
 Wegwijzers en Cirkelstad: 

Heb je tips na gebruik van de wegwijzer, heb je al ervaring met het onderwerp of ben je expert op dit gebied en wil je toegevoegd worden? Neem dan contact op met Rutger!

Bronnen



1. *European Network of Living Labs (2015). Introducing ENoLL and its Living Lab community.*
2. *Almirall, E., Lee, M. & Wareham, J. (2012). Mapping Living Labs in the Landscape of Innovation Methodologies.*
3. *European Network of Living Labs & World Bank (2015). Citizen-Driven Innovation: A guidebook for city mayors and public administrators*
4. *Juujärvi, S. en Pessoa, K. (2013). Actor Roles in an Urban Living Lab: What can we learn from Suurpelto, Finland?.*
5. *Nyström, A.G. et al. (2013). Actor roles and role patterns influencing innovation in living labs.*
6. *Ståhlbröst, A., Bergvall-Kåreborn, B. & Eriksson, C. (z.j.). Stakeholders in Smart City Living Lab Processes*
7. *ENoLL (2013). Proceedings 4th ENoLL Summer School Research Day*
8. *ENoLL & ACE (2015). Living Lab Services for business support & Internationalisation.*
9. *Mustonen, V. (2015). Creating a Smart City Vision in a Living Lab - Case Study of Smart Kalasatama Vision-building Process*
10. *Habib, C. (2015). The Constructs of the Living Labs Innovation Platform.*
11. *Alcotra Innovation project (z.j.) Best practices Database for living labs: Overview of the Living Lab approach and Living Lab Best Practice Database Specification*
12. *Metabolic, DELVA Landscape Architects, Studioninedots (2015). Circulair Buiksloterham - Visie & Ambitie.*
13. *Ståhlbröst, A. & Holst, M. (2012). The Living Lab Methodology Handbook.*
14. *Holst, M., Ståhlbröst, A. & Sällström, A. (2009). Peoples Voice.*
15. *Olofsson, P. (2013). Race to scale.*
16. *Schumacher, J. (2008). Living Labs - the User as Co-Creator.*
17. *Ståhlbröst, A., Bertoni, M., Følstad, A., Ebbesson, E. & Lund, J. (2013). Social media for user innovation in Living Labs: a framework to support user recruitment and commitment.*
18. *CRC for Low Carbon Living (2013). Collaborative Research in the Real World - Review of Living Laboratories.*
19. *Cirkelstad (2014). Praktijkboek Heijplaat.*
20. *Concept House Village (z.j.). Algemene flyer.*
21. *TU Delft, Stichting Stadslab Buiksloterham, EnergyGO & Metabolic (2016). Buiksloterham Integrated Energy System: Naar een duurzaam en geïntegreerd energiesysteem voor een wijk in transitie*
22. *Mulder, I., Fahy C., et al. (2007). Towards harmonized methods and tools for Living Labs.*
23. *Cirkelstad (2017). Tips voor het organiseren van een living lab.*